

PETRÁŠ, René. Cizinci ve vlastní zemi. Dějiny a současnost národnostního napětí v Evropě. Praha : Auditorium, 2012. 256 s. ISBN 978-80-872-8432-2

Martin Furmanik, furmanik@saske.sk

Menšinová otázka bola v uplynulých dvoch storočiach jedným z kľúčových problémov svetového, najmä však európskeho diania. Preto je jej v historiografii právom venovaná značná pozornosť. Jedným z významných odborníkov na menšinovú problematiku je aj český historik a právnik René Petráš. Tejto téme sa venuje aj vo najnovšej publikácii *Cizinci ve vlastní zemi*. Autor zvolil tento názov z dôvodu, že mnohé národnostné skupiny sa skutočne často zo dňa na deň stali cudzincami vo vlastnej krajine.

Petráš rozdelil svoju prácu do troch hlavných častí. V prvej časti uvádza čitateľa do menšinovej problematiky vo všeobecnosti, druhá časť sa zaoberá vývojom menšinových problémov v Európe a tretia časť sa venuje konkrétnym európskym menšinám.

Úvodom prvej časti sa autor pokúša o právnu definíciu menšín, pričom konštatuje, že vymedzenie menšín je zložitým a súčasne citlivým problémom. V stati „Význam menšín v spoločnosti a v mezinárodnej politice“ zasa podáva prehľad kľúčových menšinových problémov. Petráš sa zamýšľa nad tým, či ide o svetový, alebo európsky problém. Na tomto mieste poukazuje na odlišné chápanie národa v západnej, východnej Európe a na Balkáne. Podľa neho dôležitým prvkom, ktorý odlišuje väčšinu sveta od Európy je odlišný historický vývoj. Za špecifické považuje tzv. kontinenty prisťahovalcov, kde sa hľadí skôr na rasové ako národnostné rozdiely. Autor konštatuje, že vo svete sú v menšinovej otázke zjavné rozdiely v jednotlivých regiónoch. Tvrdí, že v súčasnosti sa prehliada význam právneho riešenia pre otázku menšín. Jedným z charakteristických prvkov právnej úpravy je podľa Petráša jej všeobecnosť. Na konci prvej časti autor hovorí o rôznorodých koncepciách právnej úpravy postavenia menšín.

Druhá časť knihy venujúca sa vývoju menšinových problémov v Európe začína pohľadom na postavenie menšín v staroveku, kedy boli dôležitejšie náboženské a stavovské rozdiely. Podobné to podľa Petráša bolo aj v stredoveku a čiastočne aj v novoveku, kedy utláčanou menšinou boli prakticky len Židia, a to tiež najmä z náboženských príčin. Prikláňa sa k názoru, že do 19. storočia by bolo lepšie hovoriť skôr o jazykovej ako národnej príslušnosti. Plynulo prechádza k 19. storočiu a vzniku moderného nacionalizmu, kde sa zaoberá problémom vymedzenia národa v teórii a praxi. Obdobie prvej polovice 19. storočia považuje ohľadne národnostnej otázky za pomerne pokojné. Skutočným medzníkom stredoeurópskeho nacionalizmu sú pre autora až roky 1848/49. Dôležitým faktorom bolo potom talianske a hlavne nemecké zjednocovacie úsilie. Petráš ďalej poukazuje na fakt, že aj príčinou prvej svetovej vojny bol menšinový problém, čo je podľa neho výrazná ukážka, k čomu môžu aj zdanlivo bezvýznamné menšinové spory viesť. Po prvej svetovej vojne bolo heslo sebaurčenia národov a neskôr tiež ochrany menšín prijímané ako poistka vo vzťahu k budúcim konfliktom. Otázku nových menšín na mape Európy mala riešiť Spoločnosť národov. Autor poukazuje na menšiny ako na kľúčový problém Európy v medzivojnovom období. Práva menšín v tom čase boli podľa neho nemalým orieškom pre právnikov aj politikov hlavne kvôli permanentnému riziku zneužitia tejto otázky proti štátu. Autor tvrdí, že Spoločnosť národov postupne prechádzala od abstraktných zmlúv ku konkrétnym riešeniam. Na menšinovú otázku mal potom rozhodujúci vplyv nástup nacizmu a jemu podobných režimov, ktoré menšiny využívali pre svoje ciele. V ďalšej stati Petráš bližšie rozoberá niektoré špecifické všeobecné prvky fungovania systému ochrany menšín v medzivojnovom období. Druhú svetovú vojnu zo známych príčin považuje za zlom v prístupe

---

k menšinám, keďže vtedy došlo k vrcholu nacionálneho teroru. Po vojne bol medzivojnový prístup k menšinám považovaný za omyl, pretože práve menšiny prispeli k destabilizácii štátov a prakticky k vypuknutiu vojny. Vo východnej Európe nebolo pre riešenie menšinovej problematiky miesto aj z dôvodu komunistického internacionalizmu. Po druhej svetovej vojne sa znova menili hranice kvôli čomu museli nútene opustiť svoje domovy milióny ľudí. V nadväznosti na túto otázku Petráš rozoberá postoj medzinárodných organizácií k menšinám po roku 1945. V ďalších statiach sa venuje odlišnému postoju k menšinám v sovietskom bloku a v západnej Európe. Záverom tejto časti publikácie sa pokúša bližšie osvetliť komplikovaný vývoj postavenia a práv menšín po roku 1989.

V tretej, najrozsiahlejšej časti knihy, sa Petráš venuje konkrétnym európskym menšinám. Ako prvá je v centre jeho záujmu nemecká menšina, ktorá bola a sčasti stále je kľúčovým problémom hlavne v posledných dvoch storočiach. Zamýšľa sa, či šlo o expanziu Nemcov na východ, alebo o ich útlak v pozícii menšín. Ďalej načrtáva historický vývoj nemeckého národa v rámci zjednoteného nemeckého štátu a nemeckých menšín v susedných štátoch, ktoré boli menšinami dlhodobo, alebo sa nimi stali kvôli zmenám hraníc. Rozoberá postoj jednotlivých štátov k nemeckým menšinám, pričom si bližšie všíma najmä právne riešenie nemeckej otázky v prvej ČSR, ktorá mala jeden z najprepracovanejších systémov právnej úpravy menšín. Po neľudských transferoch po druhej svetovej vojne, cez 50. až 80. roky 20. storočia autor plynule prechádza až do súčasnosti, kde je podľa neho v Nemecku najväčším problémom pravicový extrémizmus a otázka prisťahovalectva. Druhou menšinou, ktorá je Petrášovým objektom záujmu, je maďarská menšina. Pre lepšie pochopenie súvislostí najskôr načrtáva dejiny Uhorska a v ňom dejiny Maďarov, až prichádza k zlomovému 19. storočiu, kedy sa Maďari pretvárajú v moderný národ a postupne sa snažia o maďarský národný štát čo vyvrcholilo v roku 1867 rakúsko-uhorským vyrovnaním. Autor ďalej rozoberá uhorský národnostný zákon z roku 1868 a jeho nedodržiavanie. Ďalším zlomom je rok 1918 a Trianonský mier, ktorý pre Maďarov znamenal stratu výsadného postavenia a taktiež vznik niekoľkomiliónových menšín v susedných štátoch, s čím sa tieto menšiny, ani materský štát nehodlali zmieriť a neustále požadovali revíziu hraníc. Kvôli tomuto cieľu sa spojili s nacistickým Nemeckom, čo po vojne maďarské menšiny vyšlo veľmi drahó a dochádzalo k ich presídľovaniu a asimilácii. Počas komunistickej totality sa menšinový problém zatláčal do úzadia, po roku 1989 však opäť vyplával na povrch a v rôznych variáciách sa vyskytuje dodnes, pričom autor konštatuje, že otázka maďarských menšín je stále pomerne citlivým problémom strednej Európy. Ďalej sa Petráš venuje špecifickému írsko-anglickému antagonizmu, ktorého korene na rozdiel od iných menšinových sporov siahajú až do stredoveku. Vtedy však nešlo príliš o nacionálny konflikt, ale skôr o náboženský. Tieto dve entity sa dodnes prelínajú. Načrtáva stručný priebeh tohto konfliktu, pričom hovorí o tom ako sa Íri v boji proti Angličanom spájali aj s tými najnepravdepodobnejšími spojencami ako boli nacisti, či Arabi. Podľa Petráša je v súčasnosti v Severnom Írsku, ktoré bolo donedávna hlavným bojiskom Írov a Angličanov, relatívny pokoj a Angličania začínajú mať väčšie problémy najmä s prisťahovalcami. Zvláštnosťou v otázke menšín je Španielsko, kde okrem Španielov žijú Katalánci, Galícijčania a Baskovia. Autor tu hovorí o centralizačných snahách Madridu a rôznych podobách odporu jednotlivých menšín. Petráš konštatuje, že Španielsko je jedinou krajinou v Európe, kde otázka separatizmu menšín je pre existenciu štátu životne dôležitá nakoľko menšiny tvoria jednu štvrtinu obyvateľstva. O niečo stručnejšie potom autor na záver rozoberá komplikovanú menšinovú otázku v bývalej Juhoslávii a potenciálne nebezpečnú ruskú menšinu v štátoch bývalého ZSSR.

Publikácia je písaná pomerne ľahkým, dalo by sa povedať esejistickým štýlom a môže tak zaujať aj laického záujemcu o problematiku menšín. Výrazným kladom je autorovo právnické vzdelanie, ktoré naplno využil pri spracovaní témy, keďže zvláštny dôraz kladie na právny status menšín. Venuje sa najmä stredoeurópskemu priestoru, konkrétnejšie hlavne československému a českému, čo je pochopiteľné k potenciálnemu čitateľovi. Určitým negatívom je neriešenie niektorých problémov pre nedostatok miesta a na strane druhej časté opakovanie niektorých už viac krát spomenutých javov. Problematickým sa tiež javí občasné preceňovanie, alebo naopak podceňovanie niektorých otázok. Napriek určitým výhradám však ide o pomerne vyvážené dielo, ktoré je najmä vďaka vykresleniu vzájomných súvislostí a analógií medzi jednotlivými menšinami celkom iste prínosom v poznaní menšinovej otázky u nás aj v ostatnej časti Európy.